

Sınıf Öğretmenlerinin Boş Zaman Değerlendirme Farkındalıkları: İzmir Örneği*

Yrd. Doç. Dr. Pelin Önder Erol
Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
pelinondertr@yahoo.com

Yrd. Doç. Dr. Belgin Arslan Cansever
Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Temel Eğitim Bölümü
belgin.arslan.cansever@ege.edu.tr

Doç. Dr. Neşe Aslan
Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Temel Eğitim Bölümü
nese.aslan@ege.edu.tr

Öz

Boş zaman, bireylerin çalışma dışında kalan zamanlarında dinlendikleri, eğlendikleri ve kendilerini gerçekleştirdikleri zaman dilimidir. Endüstri Devrimi sonrasında ortaya çıkan boş zamanın etkin değerlendirilmesi, yalnızca yetişkinler için değil, çocuklar için de önemlidir. Boş zaman değerlendirmeye ilişkin tutum ve davranışların bireye kazandırılması toplumsallaşma süreci içerisinde gerçekleşmektedir. Toplumsallaşma ajanları içerisinde özellikle ilkokulun ve bir rol model olarak sınıf öğretmenin bu sürece yön verdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin boş zaman değerlendirmeye ilişkin farkındalıklarını ortaya koymaktır. Bu amaç çerçevesinde araştırma, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma desen modelinde tasarlanmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacılar tarafından geliştirilen ölçme aracı kullanılmıştır. Ölçme aracı, demografik soruları içeren kişisel bilgi formu; 5'li likert tipi kapalı uçlu soruların yer aldığı anket ile açık uçlu soruların bulunduğu yarı-yapılandırılmış görüşme formundan oluşmuştur. Araştırmanın çalışma grubunda, İzmir'in merkez ilçelerinden Bornova, Bayraklı, Çiğli ve Konak'ta görev yapmakta olan 78 sınıf öğretmeni yer almıştır. Araştırmada elde edilen nicel verilerinin analizinde SPSS 20.0 programından yararlanılmıştır. Her bir madde için frekans ve yüzde gibi betimsel analizler ile bağımsız örneklem t-testi, Pearson Ki-Kare ve Pearson Korelasyon istatistik analizleri yapılmıştır. Araştırmanın nitel verilerinin analizinde ise betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda, araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri arasında, aile ile boş zaman değerlendirmenin aile bağlarını güçlendirdiği düşüncesinin, evli ve çocuklu katılımcılarda oldukça yaygın olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin boş zaman tanımlarında kültürün bir yansıması olarak toplumsal cinsiyet rollerindeki keskin farklılık ortaya çıkmıştır. Araştırmada özellikle kadın öğretmenler, ev işleri ve sorumlulukları nedeniyle boş zamanlarının pek olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca araştırmada sınıf öğretmenlerinin boş zaman değerlendirme konusunda kayda değer bir motivasyondan söz etmedikleri de belirlenmiştir. Son olarak, araştırmada

* Bu makale, 19-21 Mayıs 2017 tarihlerinde Sofya'da (Bulgaristan) düzenlenen XIII. Avrupa Sosyal ve Davranış Bilimleri Konferansı'nda (XIII. European Conference on Social and Behavioral Sciences) "Leisure Perceptions of Primary School Teachers – A case in Turkey" başlığıyla sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş metnidir.

sınıf öğretmenlerinin boş zaman değerlendirme konusunda öğrencilerini yönlendirmelerinin son derece yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Boş zaman değerlendirme, sınıf öğretmeni, kültür, eğitim.

Leisure Awareness of Primary School Teachers: The Case of Izmir

Abstract

Leisure is a period of time spent out work, in which individuals can rest, enjoy and perform self-realization. The effective leisure spending, which appeared after the Industrial Revolution, is important not only for adults but also for children. It is through the socialization process that individuals gain attitudes and behaviours regarding leisure. As to the orientation towards this process, the primary school and the primary school teacher, as role models, are considered the foremost ones among all agents of socialization. In this context, this study aims at revealing the leisure awareness of primary school teachers. Within this framework the research is designed as a mixed method in which qualitative and quantitative research methods are used together. Data was gathered through a measurement tool developed by the researchers. The measurement tool is composed of a personal information form with demographic questions; a 5-likert-type close-ended questionnaire, and a semi-structured interview form with open-ended questions. The study group consists of 78 classroom teachers who are working in Bornova, Bayraklı, Çiğli and Konak, some of the central districts of İzmir. The quantitative data of the study was analysed through SPSS 20.0 software. For each item, descriptive analyses such as frequency and percentage; and statistical analyses such as independent sample t-test, Pearson Chi-Square and Pearson Correlation were performed. In the analysis of the qualitative data, descriptive analysis technique was used. The findings of the study point out that most of the primary school teachers who are married and/or have children agree with the idea that family and leisure time strengthened family ties. It was also found that a huge gap in gender roles, emerged as an outcome of culture, had some reflections upon the leisure descriptions of the primary school teachers. Especially the female teachers expressed that they lack leisure due to housework and domestic responsibilities. It was determined that the primary school teachers did not mention any significant motivation for leisure. Finally, the research has shown that the primary school teachers are highly insufficient in orienting their students about leisure assessment.

Keywords: Leisure, primary school teacher, culture, education.

GİRİŞ

İnsanlık tarihinde önemli bir dönüm noktasını oluşturan Endüstri Devrimi beraberinde, toplumsal, ekonomik ve siyasal değişim ve gelişimleri getirmiştir. İşin türünün değiştiği, buna bağlı olarak iş dışı zamanın şekillendiği günlük yaşam içinde insan, çalışma koşullarının ağırlığı altında ezilmiş ve boş zamana duyduğu gereksinim artmıştır. Boş zaman değerlendirmenin insanın önemli bir gereksinimi olduğu; verimli çalışmanın ancak bu gereksinimin karşılanmasıyla mümkün olabileceği vurgulanarak bu konuya dikkat çekilmiş ve farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Boş zaman değerlendirmenin *insanın bir hakkı* olduğu vurgusu, çalışma yaşamının farklılaşması 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”nin 24. maddesinde yer almış ve “insanın temel bir hakkı” olarak ifade edilmiştir (Aslan 2005: 25). Daha sonraları, 1998 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesinde (Declaration of Human Rights of the United Nations) detaylandırılarak, önemi ayrıca vurgulanmıştır (UN Enable 2006). Buna göre, her insanın dinlenmeye, boş zamanını değerlendirmeye, içinde bulunduğu toplumun kültürel yaşamına özgürce katılmaya hakkı vardır. Endüstrileşmiş Batı toplumlarında boş zaman değerlendirme bir yaşam biçimi oluştururken, bu alan, araştırmacıların özel ilgisini çekmiştir. Boş zaman ve değerlendirmenin, sağlıklı bireyler yetiştirilmesi, dinlenme ve eğlenme gereksinimini karşılaması bakımından günlük yaşamda son derece önemli olduğu bilinmektedir. Boş zaman değerlendirme dengeli bir yaşam biçiminin önemli bir bileşeni olarak bireyin yaşam kalitesini yansıtırken (Poff-Zabriskie vd. 2010), aktivitenin özgürce seçilmiş olması (Dumazedier 1967; Passmore-French 2001) ve bireye doyum sağlaması son derece önemlidir (Dumazedier 1974). Bu bağlamda boş zaman değerlendirme, toplumsal yaşamda bireye, içinde bulunduğu tekdüze programlar ve kalıp düşüncelerden uzaklaşma; kendini aşma ve yaratıcılığını ortaya çıkartma fırsatı vermektedir (Kleiber 1980). Buna karşın, Doğu toplumlarında bu alanda çalışmalar oldukça sınırlı kalmaktadır. Boş zaman ve değerlendirilmesi ile ilgili değer ve farkındalık, bireylerin içinde yaşadıkları toplumun kültürel özellikleri ile oluşmaktadır (Aslan 2009; Aslan-Arslan Cansever 2012, 2016; Gürbüz-Henderson 2014; Arab-Moghaddam-Henderson vd. 2007; Liu-Yeh vd. 2008; Tsai-Coleman 2009; Koca-Henderson vd. 2009; Livengood- Stodolska 2004).

KÜLTÜR VE BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME İLİŞKİSİ

Boş zaman değerlendirme anlayışı ve tutumları ile kültür arasındaki bağlantı 90'lı yıllardan beri araştırmacıların (Chick 2009; Chick & Dong 2005; Gürbüz & Henderson 2014; Rojek, 2000; Walker, Jackson, & Deng 2007; Veal 2001) ilgi alanı haline gelmiştir. Kültür, en genel anlamıyla “öğrenilmiş davranışların bir bütün olarak nesilden nesile aktarılması veya paylaşılan semboller ve anlamlar” olarak tanımlanmaktadır (Kağıtçıbaşı 2010: 36). Bu bağlamda, bireyin içinde yaşadığı kültür, bir yandan norm ve değerler bütünü olarak bireyin tutum ve davranışlarını diğer bir yandan ise bireyin boş zaman değerlendirme ile ilgili algılarını ve davranışlarını da şekillendirmektedir (Aslan 2009; Aslan-Arslan 2012; Arab-Moghaddam vd. 2007; Koca vd. 2009). Her ne kadar boş zaman değerlendirme biçimlerinin kültürlerarası benzerlik gösterdiği düşünülse de, kültüre dayalı algılar, tercihler, engeller ve baskılar değişmektedir (Roberts 2011). Kültürün birey üzerindeki etkisini sorgulayan Markus ve Kitayama'ya (1991) göre, ABD, Kanada ve Batı Avrupa'da yaşayan insanların çoğunlukla bağımsız kararlar alabilen, kendi hedeflerini oluşturup o yönde ilerleyebilen ve kendilerini ifade edebilen bireyler olarak yetişmeleri bireyci toplum (individualist society) özelliklerinin bir yansıması olabilmektedir. Bu tip toplumlarda bireyin hakları, özgürlükleri

ön plandadır (Yetim 2003). Oysa, Asya, Afrika ve Güney Avrupa toplumlarında, bireylerin aldıkları kararlarda birbirlerine bağlı, uyumlu olmaya özenli, başkalarının hedeflerini kendisinin üstünde tutan kişilik yapıları çoğunluktadır (Walker-Jackson vd. 2007). Kolektif toplum (collectivist society) değerleri olarak betimlenebilecek bu yapıda, diğerleri bireyden daha önemlidir. Dolayısıyla, kültürün bireyci veya kolektif toplum özelliği taşıyor olması, harmanlanmış bu benlik yapılarında bireylerin duygularını, algılarını ve motivasyonlarını etkilemekte, o bağlamda davranış kalıpları oluşturmaktadır.

Bireyin boş zaman değerlendirme konusunda algısı, tutum ve davranışı da bu toplumsal yapı özellikleri ile şekillenmektedir. Kültürlerin ulusal değerleri yansıtan özelliklerini belirleme kapsamında yapılan araştırmada (Hofstede 2001, 2011; Hofstede-McCrae 2004), Türkiye'nin %37.0 oranında bireyci toplum olduğu, bir başka anlatımla, çoğunluğun kolektif toplum özelliği taşıdığı belirlenmiştir. "Biz" duygusunun çok önemli olduğu, aile, akrabalar ve içinde bulunduğu gruplarda bağlılığın fazlasıyla önemsendiği, uyumlu ve saygılı olmanın beklendiği, çatışma ve karşı duruşun onaylanmadığı bir toplum özelliğini yansıtmaktadır. Alınan kararların çoğunlukla ortak fikir birliği ile gerçekleştiği, otonomi ve bireyci davranışların yer almadığı, farklılıkların törpülediği kolektif toplum yapısında (Kağıtçıbaşı 2002, 2010) bireyin ilgi ve yetenekleri ile yaratıcılığının (Aslan 2016; Aslan-Arslan Cansever 2009, 2012, 2016) ortaya çıkması son derece sınırlı kalmaktadır.

EĞİTİM VE BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME

Toplum işleyişinde önemli rol oynayan eğitim, bireylerin toplumsallaşma sürecinde öğrenme yoluyla tutum ve davranışlarının şekillenmesini sağlayan bir işleve sahiptir. Toplumsallaşmanın yaşam boyu sürdüğü düşünüldüğünde, eğitimin birey için sürekliliği yadsınamaz. Bireyin boş zaman değerlendirme davranışı incelendiğinde, yaşam biçimi, tutumları, ilgileri, eğitimi ve düşünceleri arasında güçlü bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır (Aslan, 2005). Bu bağlamda kültürel değer ve normların öğrenilerek içselleştirildiği aile ortamı, boş zaman değerlendirme tutum ve davranışlarının da öğrenilmesi ve geliştirilmesinde ilk ve en önemli sosyal çevredir (Kelly 1974; Hoff-Ellis 1992; Hutchinson-Baldvin vd. 2003). Aile, toplumun en küçük modeli olarak kabul edildiğinde, toplumsal yapı ve kültürel özellikleri yansıttığı bilinmektedir. Bireyin, çocukluktan başlayarak, bağımsız bir kişilik geliştirmesine, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yaratıcı birey olarak yetiştirilmesine olanak veren bireyci toplum yapısının aksine, kolektif yapı özelliklerindeki Türk toplum yapısı bireyi uyumlu olmaya, diğerlerinin beklentilerine uygun davranmaya, karşı çıkmamaya, kendi hedeflerini toplumun hedeflerine göre belirlemeye yönlendirmektedir (Üskül-Hynie vd. 2004; Lim-Smith 2008; Kağıtçıbaşı 2002, 2010). Dolayısıyla, kolektif değerlerin öncelik taşıdığı, bireysel bağımlılığın, otoritenin ve statü kazanmanın başat değerler olarak görüldüğü Türk toplumunda, bireyin toplumsallaşması da bu değerler çerçevesinde olacaktır. Bu süreçte, bireyin akademik başarısı, prestijli bir mesleğe sahip olması toplumsal açıdan son derece önemli olduğu için birey, ailenin ve okulun yönlendirmesi ile tüm çocukluk ve gençlik dönemini, akademik anlamda başarılı olmaya koşullanmış olarak geçirir. Yine bu süreçte, birey, ilgi, yetenek ve yaratıcılığını geliştirebileceği ortamları genellikle ne ailesinde ne de okulda bulabilmektedir (Aslan-Arslan Cansever 2007, 2016). Bu konuda yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda Batı toplumlarında çocukluktan itibaren başlayan boş zaman değerlendirme ile ilgili yönlendirme ve rehberlik, sonraki yıllarda okul ve aile ile devam etmekte ve son derece önemsenmektedir (Aslan-Arslan Cansever 2009a). Oysa Türkiye'deki ailelerin çok azı

çocuğunu bu konuda yönlendirmekte, büyük bir çoğunluğu bunu okuldan beklemektedir. Yine araştırmalara göre, okullarda da böyle bir yönlendirme ve rehberlik yapılmamakta, ayrıca yeterli olanaklar bulunmamaktadır. (Aslan-Arslan Cansever 2007, 2009a). Ancak, özel okullar statüsünde olan okullarda boş zaman değerlendirme ile ilgili olanaklar sağlanmakta ve öğrencilere gerekli rehberlik yapılmaktadır (Arslan Cansever 2010).

Eğitim sisteminin toplumsal değerlerin bir parçası olduğu düşünüldüğünde, bireyin yaratıcı, kendini özgürce ifade edebilen, zihnen ve bedenen sağlıklı, kendine yetebilen, mutlu birey olarak yetişmesine olanak verecek boş zaman değerlendirme fırsatlarına sahip olabilmesi, sınav odaklı bu sistemde son derece sınırlı kalmaktadır. Ancak, son yıllarda olumlu sayılabilecek bir gelişmeyle Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) İlkokul müfredat programına 'Serbest Zaman' dersi koymuştur (MEB 2010). Bu uygulamanın amacı, Batılı ülkelerdeki, öğrencilerin okula severek ve istekli gelmelerini motive edecek uygulamaların Türkiye'de de başlatılması, öğrencilerin zorunlu ders yükünü hafifletmek, öğrencilere okulu daha çok sevdirmek, istek ve yetenekleri doğrultusunda etkinlikler yapmalarını sağlamaktır. Söz konusu yönergede (MEB 2010) "...serbest etkinlik saatlerinde öncelikle öğrencilerin eğlenerek öğrenmelerine, yaratıcı zekalarını ve hayal güçlerini; yardımlaşma, dayanışma, işbirliği, dürüstlük, empati kurma, özgüven, liderlik vb. özelliklerini geliştirmelerine, sosyal çevrelerini, yaşadıkları ortamı, milli ve evrensel değerleri tanımalarına, yaşadıkları sorunlara çözümler üretebilmelerine, toplumla uyumlu ve topluma katkısı olan bireyler olarak yetişmelerine imkan sağlayacak nitelikte uygulamalara yer verilmelidir" denmekte, ancak uygulamanın nasıl olacağı konusunda herhangi bir rehberlik yapılmadığı görülmektedir (Dündar-Karaca 2011). Yanı sıra, bu saatler genellikle başka ders konularının eksiklerinin tamamlandığı, pekiştirildiği zaman dilimleri haline gelmiştir (Yılmaz 2015). Şunu hatırlatmakta yarar vardır; Batılı ülkelerde böyle bir ders koyma gereği duyulmamakta, okullarda boş zaman değerlendirme (leisure) planlı ve programlı olarak çeşitli aktivitelerle ve rehberlikle sağlanmaktadır (Aslan-Arslan Cansever 2009a).

BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRMEDE MOTİVASYONLAR İLE BASKI VE KISITLAMALAR

Bireyin çocukluk döneminden başlayarak toplumsallaşma sürecinde edindiği değer ve normlar, doğal olarak içinde yetiştiği kültürün özelliklerini taşıyacaktır. Chick ve Dong'a (2005) göre, boş zaman değerlendirme bağlamında kültürün etkisi bireye katkı sağlayabildiği gibi baskı da yapabilmektedir. Eğitim ve gelir düzeyinin yükselmesi ile birlikte bireylerin ev dışındaki aktivitelere daha fazla katıldıkları bilinmektedir (Aydın 2009). Ancak, büyük kentlerde, çalışma yaşamının yorucu oluşu, ayrıca boş zaman değerlendirme kaynaklarının nicel ve nitel özellikleri, bireyin boş zaman değerlendirme motivasyonunu ve dolayısıyla tercihlerini oluşturmada etkin bir rol oynayabilecek veya bazı engellerle boş zaman değerlendirmesi sınırlanacaktır (Aslan 2004; Jackson 1988, 2005; Aslan-Arslan Cansever 2016). Ayrıca, bu bağlamda, boş zaman değerlendirme davranışlarının, aile yaşam çemberi içinde bireyin üstlendiği rol konumları ile yakından ilişkili olduğu (Holman-Epperson 1984) bilinmektedir. Buna göre, ailede bireylerin tek tek, eşlerin birlikte veya diğer aile bireyleriyle birlikte geçirebilecekleri boş zaman sürelerinde farklılık olabileceği gibi, aktivite türleri de değişmektedir. Örneğin, bireyin evli olması, bekârlığına kıyasla farklı aktivitelerde yer almasına neden olurken, çocuk sahibi olması, özellikle çocuğunun küçük yaş grubunda olması, aktivitelerin çoğunlukla ev-merkezli olabileceği anlamını taşımaktadır (Crandall 1979).

Motivasyonlar (motivations): Günlük yaşamda iş uğraşı, zorunluluklar ve gereksinimler dışında, bireyin özgürce seçtiği ve son derece zevk aldığı bir şeyle uğraşması anlamına gelen boş zaman değerlendirme, kısa vadede bireye pozitif bir ruh, sağlıklı bir fizik ve zamanı planlama becerisi kazandırırken; uzun vadede mutluluk, sağlık ve sosyal uyumu sağlayacaktır (Lu-Hu 2005). Boş zaman değerlendirmede temel unsurun motivasyon olduğunu belirten Iso-Ahola (1999), motivasyonu, bireyin fiziksel ve psikolojik gereksinimlerin etrafında oluşan ani ve kalıcı davranışla ortaya çıkan güdü şeklinde betimlemiştir. Bunun yanı sıra, boş zaman değerlendirme ile elde edilen pozitif kazanımlar, bireye fiziksel, duygusal, ruhsal ve psikolojik dinginlik sağlayarak, motivasyonunu artırmaktadır (Gillium 2006; Schmidt-Little 2007).

Baskı ve kısıtlamalar (constraints): Boş zaman değerlendirmede bireyin karşılaştığı baskı ve kısıtlamalar, alanyazında çok sayıda araştırmacının ele aldığı son derece önemli bir konudur. Jackson'a (1988, 2005) göre, baskılar, aktiviteye katılımı engelleyen veya doyum almayı sınırlayan unsurlardır. Bunların boş zaman aktivitelerindeki başlıca olası görünüşleri, zaman, ulaşım, sağlık, iş yükü, insanlar arası ilişkiler ve paradır. Ancak, söz konusu baskı veya kısıtlamalar bireylerin cinsiyetine göre önemli farklılık göstermektedir. Boş zaman değerlendirme, cinsiyet bazında değerlendirildiğinde, kadınların erkeklere göre daha fazla baskı altında buldukları belirlenmiştir (Jackson-Henderson 1995). Özellikle kadınların *etrafındakilere karşı duyduğu aşırı sorumluluk (ethic of care)* ve buna çözüm aramaması, onların boş zaman değerlendirmesi adına önemli bir baskıdır (Aslan 2004; Henderson-Hickerson 2007; Koca vd. 2009; Currie 2004). Shaw ve Henderson (2005), bu aşırı sorumluluk duygusunun ve boş zaman değerlendirmeyi kendine hak olarak görmemeyi, kadınların aile rollerinden ve zorunluluklarından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla, kadınların boş zaman değerlendirme konusundaki kısıtlamaları, zaman bulamayışlarından değil, söz konusu sorumluluklarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Amaç

Çağdaş birey yetiştirme sürecinde, bireyin toplumsallaşma araçlarından biri olan ilkokulun ve rol model olarak sınıf öğretmenlerinin boş zaman değerlendirme konusundaki farkındalıkları, öğrencilerine boş zaman değerlendirmeye ilişkin tutum ve davranışların kazandırılmasında son derece önemli bir işleve sahiptir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin boş zaman değerlendirme farkındalıklarının derinlemesine incelenmesidir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Araştırma, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma desen modelinde tasarlanmıştır. Nicel ve nitel verilerin bağlantılandırılarak birlikte dokunduğu karma desen, araştırmacılar tarafından "iki yaklaşımın güçlü yanlarından faydalanmak ve zayıf yönlerini telafi etmek" amacıyla kullanılmaktadır (Punch 2005: 231). Nitekim alan araştırması yoluyla katılımcıların ifadelerinin bütünlükçü bir biçimde anlaşılması hedefleniyorsa, burada başvurulacak yöntem bir yandan belirli sorulara verilen yanıtların sistematik olarak toplanmasını ve nicel olarak çözümlenmesini, bir yandan da araştırmacının bu soruları sondajlamasına ve böylece katılımcıların deneyimlerine ilişkin anlatılarını paylaşmasına olanak sağlayan türden nitel bir karakter içermelidir (Brannen 2005: 182). İlgili alanyazında farklı karma desen modellerine rastlamak mümkündür. Bu çalışmada Creswell (2009) tarafından önerilen karma desen modellerinden Eşzamanlı

Üçgenleme Tasarımı kullanılmıştır. Baki ve Gökçek (2012: 10) bu tasarımı; nicel ve nitel verilerin aynı zamanda toplanıp analiz edilmesi ile önceliğin her iki veri türü için de eşit olduğu durumlarda kullanıldığını belirtmişlerdir. Bu tasarımda veri analizleri ayrı ayrı yapılmakta ve verilerin yorumlanması esnasında birleştirme gerçekleştirilmektedir. Söz konusu birleştirme, verilerin üçgenlemesi diğer bir anlatımla verilerin birbirine ne derece yakın olduğunun tartışılmasıdır. Bu tasarımın kullanımı, araştırma bulgularını doğrulamak, güçlendirmek ve çapraz geçerliliğine bakmaya çalışıldığında yararlı görülmektedir. Benzer biçimde bu çalışmada da nicel ve nitel veriler eş zamanlı olarak toplanmış, analizleri ayrı ayrı gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular, tartışma kısmında birleştirilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırma verilerini toplamak için araştırmacılar tarafından geliştirilen ölçme aracı kullanılmıştır. Ölçme aracı, demografik soruları içeren kişisel bilgi formunun yanı sıra, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, 5'li Likert tipi kapalı uçlu soruları içeren anket; ikinci bölüm ise açık uçlu sorulardan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu biçimindedir. Yarı-yapılandırılmış görüşme, hem açık hem de kapalı uçlu soruların bir arada bulunduğu (Bailey 1987: 190) ve asıl olarak nitel araştırma yöntem ve desenleri içerisinde başvurulan bir araştırma tekniğidir (Bryman 2006: 103). Gerek anket gerekse yarı-yapılandırılmış görüşme formunda yer alması planlanan sorular, boş zaman değerlendirme alanında akademik çalışmaları olan her üç yazar tarafından hazırlanmıştır. Soruların hazırlanmasının ardından ölçme aracının iç geçerliğini belirlemek üzere uzman görüşüne başvurulmuştur. Bunun için, boş zaman değerlendirme alanında araştırmaları bulunan bir alan uzmanı ile bir ölçme ve değerlendirme uzmanının görüşü alınmıştır. Her iki uzmanın da önerileri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılarak ölçme aracı, ön uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Ölçme aracının ön uygulaması 17 sınıf öğretmeni ile yapılmış olup bu öğretmenler esas uygulamaya dâhil edilmemişlerdir. Araştırmacılar ile alan uzmanı, hazırlanan soruların açık ve anlaşılır olup olmadığı ile öğretmenler tarafından verilen cevapların onlara yöneltilen soruların cevaplarını yansıtmayı yansıtmadığını belirlemek üzere ön uygulamada elde edilen sonuçları incelemişlerdir. Ön uygulamada öğretmenler tarafından tam olarak anlaşılmadığı belirlenen sorular belirlenerek alternatif sorularla değiştirilmiş, bazı sorularda ise kullanılan dil biraz daha sadeleştirilmeye çalışılmıştır. Böylece ölçme aracı, uzman görüşleri ile ön uygulama sonuçlarına göre geliştirilmiş ve son biçimi verilerek esas uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Anket bölümündeki 6 adet kapalı uçlu soru, Likert tipi ifadeden oluşmuş olup; 1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum ve 5= Tamamen Katılıyorum biçiminde derecelendirilmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular ise şunlardır:

1. 'Boş zaman' kavramı sizce neyi ifade ediyor?
2. Boş zamanınız oluyor mu? Eğer oluyorsa boş zaman olarak gördüğünüz zamanlarda neler yapıyorsunuz?
3. Boş zamanınızı değerlendirmede sizi motive eden herhangi bir etmen/etmenler var mı? Varsa nelerdir?
4. Boş zamanınızı dilediğinizce değerlendirmede engel olarak gördüğünüz herhangi bir etmen/etmenler var mı? Varsa nelerdir?
5. Boş zaman değerlendirme konusunda öğrencilerinizi bilgilendiriyor musunuz? Eğer bilgilendiriyorsanız, nasıl?

Veri Toplama Süreci

Esas uygulama için, sınıf öğretmenlerine ölçme aracı uygulanmadan önce, ilgili birimlerden araştırma izinleri alınmış ve okul yöneticileriyle iletişime geçilerek uygulama takvimi oluşturulmuştur. Uygulama takvimi göz önünde bulundurularak ölçme aracı, 2-31 Mayıs 2016 tarihleri arasında birinci ve ikinci yazar tarafından öğretmenlere uygulanmıştır. Anket ile formların doldurulması yaklaşık olarak 30 ile 40 dakika arasında sürmüştür. Sınıf öğretmenleriyle gerçekleştirilen bu uygulamalar, öğretmenlerin görev yaptıkları okullarda ve genellikle öğretmenler odasında gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Grubu /Katılımcılar

Araştırmanın evreni, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2012 verisine göre (TÜİK, 2014: 180) hane halkı tüketim harcama dağılımında eğlence ve kültürel faaliyetlere ayrılan payın Türkiye ortalamasının (%3,2) üzerinde olması nedeniyle İzmir kenti (%3,5) olarak belirlenmiştir. Boş zaman değerlendirmeye ilişkin nesnel bir ölçüt olarak "eğlence ve kültürel faaliyetlere yapılan harcama"nın referans alınarak seçildiği evrenin çalışma grubunu ise İzmir'in merkez ilçelerinden Bornova, Bayraklı, Çiğli ve Konak'ta görev yapmakta olan 78 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde, Teddlie ve Yu (2007) tarafından olasılıklı (nicel) ve amaçlı (nitel) örneklemlerin bir kombinasyonu ya da aracı olarak tanımlanan "Karma Yöntem Örnekleme Stratejisi" izlenmiştir. Karma yöntem örneklemede, birimlerin seçiminde dayanan ilkelerden biri de zengin bilgi edinilebilecek olgulara ulaşmaktır. Teddlie ve Yu'nun (2007: 93) ortaya koyduğu dört karma yöntem örnekleme tipinden biri olan "Çok Düzeyli Karma Yöntem Örnekleme", "birbirinin içine yerleştirilmiş" analiz birimleri içeren kurumlardaki karma yöntem dayanan araştırmalarda başvurulan bir örnekleme biçimidir. Bunlar arasından K-12 düzeyindeki eğitim kurumlarında yürütülen araştırmalar örnek gösterilmekte ve bu kurumlara ait analiz birimleri olarak sırasıyla *okul türü, semt, okul, öğretmen/sınıf* ve *öğrenci* seçiminin beş düzeyli olarak gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Nitekim bu araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde "Çok Düzeyli Karma Yöntem Örnekleme" kullanılmıştır. Buna göre çalışma konusunun doğası gereği öncelikle İzmir'de faaliyet gösteren hem devlet hem de özel okulların araştırmanın kapsamına alınması planlanmış; ikinci olarak bir alt düzey ise İzmir'in merkez ilçelerinden Bornova, Bayraklı, Çiğli ve Konak ile sınırlanmış, üçüncü olarak bu ilçelerde yer alan bir grup okul seçilmiş ve son olarak da bu okullarda görev yapan öğretmenlerden katılıma gönüllü olanlarla araştırma, toplamda dört düzeyli biçimde olmak üzere gerçekleştirilmiştir. İkinci, üçüncü ve dördüncü düzeylerdeki seçimler Collins ve meslektaşlarının (Collins-Onwuegbuzi vd. 2007) karma yöntemde örnekleme şemalarından biri olarak tanımladıkları ve bulunabilirliği ve gönüllüğü esas alan "elverişlilik" ilkesine göre yapılmıştır. Araştırmanın öğrencileri kapsamaması nedeniyle son düzey olan öğrenci seçimi yapılmamıştır.

İki yönlü analizlerde, %5 anlamlılık düzeyinde olmak üzere; ortalama düzeyde bir farklılığın ortaya konulmasında 0,80 ya da daha yüksek düzeyde istatistiki güç hedefleniyorsa, 64 katılımcıdan oluşan bir büyüklüğün yeterli olduğu belirtilmektedir (Erdfelder vd. 1996'dan aktaran; Onwuegbuzie-Leech 2005: 283). Buna dayanılarak, 78 sınıf öğretmenin dâhil edildiği çalışma grubu, 51 kadın (%65) ve 27 erkekten (%35) oluşmaktadır. En düşük yaşın 25; en yüksek yaşın 55 olduğu çalışma grubunun ortalama yaşı 42; medyan yaşı ise 44'tür (standart sapma=8,42614). Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerden evli olanların sayısı 60 (%76,9); bekâr olanların sayısı ise 18'dir (%23,1).

Bununla birlikte 59 (%75,6) öğretmenin en az 1 çocuğu varken; 19 (%24,4) öğretmenin hiç çocuğu yoktur. Çocuğu olan öğretmenlerin sahip olduğu çocuk sayısı 1 ila 3 arasında değişmektedir. Çalışma grubunun, bir diğer bağımsız değişken olan meslekteki kıdeme göre dağılımı ise şöyledir (bkz. Tablo 1):

Tablo 1: Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Kıdem Kategorilerine Göre Dağılımı

	Kıdem Kategorileri ¹	Frekans (n)	Yüzde (%)
1-5 yıl arası	1	8	10,3
6-10 yıl arası	2	11	14,1
11-15 yıl arası	3	10	12,8
16-20 yıl arası	4	22	28,2
20 yıldan fazla	5	27	34,6
Toplam		78	100,0

Çalışma grubunun meslekteki kıdem ortalaması ise 15-20 yıl arasındadır.

Verilerin Analizi

Çalışmanın alan araştırmasından elde edilen nicel verilerinin analizinde SPSS 20.00 programından yararlanılmıştır. Her bir madde için frekans ve yüzde gibi betimsel analizler ile bağımsız örneklem t-testi, Pearson Ki-Kare ve Pearson Korelasyon istatistik analizleri yapılmıştır. Araştırmanın nitel verileri ise nitel araştırma yönteminin analiz tekniklerinden betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2008), betimsel çözümlemede elde edilen verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlandığını ve katılımcıların görüşlerini yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sıklıkla yer verildiğini belirtmişlerdir. Bu araştırma kapsamında elde edilen veriler, araştırmada katılımcılara yöneltilen açık uçlu soruların ortaya koyduğu temalara göre organize edilmiştir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin görüşlerini nesnel bir biçimde yansıtabilmek için konu hakkındaki söylemlerine doğrudan alıntılarla yer verilmiştir.

BULGULAR

Nicel bulgular, 5 ayrı bağımsız (demografik) değişken (cinsiyet, yaş, medeni durum, çocuk sahipliği ve meslekteki kıdem) kategorisi altında değerlendirilmiştir. Nicel bulguların paylaşıldığı ilk bölümde, çalışma grubunun demografik özelliklerinin bağımlı değişkenlerle olan ilişkileri ve bu ilişkiler bağlamında gruplar arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise, nitel verilerin analizinden elde edilen

¹ Kıdem kategorileri: 1-5 yıl arası 1; 6-10 yıl arası 2; 11-15 yıl arası 3; 16-20 yıl arası 4 ve 20 yıldan fazla 5 derecelendirmesi ile yapılmıştır.

bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgular, “Cinsiyet, Medeni Durum ve Çocuk Sahipliği” ile “Öğretmenlerin Boş Zaman Değerlendirme Konusunda Öğrencilerini Bilgilendirme Durum ve Biçimleri” olmak üzere iki ana boyut altında verilmiştir.

Nicel Bulgular

a) **Cinsiyet:** Araştırma bulguları, sınıf öğretmenlerinin cinsiyete göre boş zamanlarını değerlendirmelerine yönelik herhangi bir engelle karşılaşp karşılaşmamaları bağlamında anlamlı düzeyde farklılaştığını ortaya koymuştur. Buna ek olarak, şayet böyle bir engelle karşılaşiyorlarsa bu engelin sorumluluklardan kaynaklanıp kaynaklanmadığını düşünme konusunda yine cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşmanın olduğu bulgusuna varılmıştır. Araştırmada yanıtlara göre kategorize edilen engel türleri arasında; sorumluluklar, ekonomik durum, zaman yönetimi, stres vb. etmenler yer almaktadır. Bunlar arasından cinsiyetten bağımsız olarak en yüksek frekansa sahip engelin, katılımcılar tarafından *küçük çocuğu olmak, ev işleri ve iş temposu* olarak belirtilmiş olan *sorumluluklar* (n=23, %29,5) olduğu görülmüştür. Bu bulguya ilişkin veriler Tablo 2’de gösterilmektedir:

Tablo 2: Cinsiyete Göre Boş Zaman Değerlendirmeye Yönelik Engeller

	Cinsiyet (%)		χ^{2*}
	Kadın	Erkek	
Engelin var olduğunu düşünen	78,4	51,9	0,016
Engelin sorumluluklar olduğunu düşünen	37,3	14,8	0,039

* Pearson Ki-Kare Anlamlılık Değeri (2 yönlü); $p < 0,05$

Tablo 2 incelendiğinde, “Boş zamanınızı dilediğinizce değerlendirmede engel olarak gördüğünüz herhangi bir etmen/etmenler var mı?” sorusuna verilen yanıtlar ışığında, kadınlar arasında engel olarak görülen etmen/etmenler olduğunu düşünenlerin oranı %78,4 iken, bu oranın erkekler arasında %51,9 olduğu görülmektedir. Oranlar arasındaki bu fark istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=0,016$). “Boş zamanınızı dilediğinizce değerlendirmede engel olarak gördüğünüz etmen/etmenlerin neler olduğu”na ilişkin olarak verilen yanıtlar kategorize edildiğinde ise; “sorumluluklar” diyenlerin kadınlar içindeki oranının %37,3; erkekler içindeki oranının ise %14,8 olduğu saptanmıştır. Oranlar arasındaki bu fark istatistiki olarak anlamlıdır ($\chi^2=0,039$).

b) **Yaş:** Araştırmada, yaş değişkeni ile aileyle birlikte geçirilen boş zaman etkinliklerinin bireyi daha çok tatmin etmesi, boş zamanı kendine özel zaman dilimi ve sorumluk dışı zaman olarak tanımlama ve boş zaman etkinliği olarak tiyatro, konser, sinemaya gitme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Yaş ile “aileyle birlikte geçirilen boş zaman etkinlikleri beni daha çok tatmin eder” ifadesine katılma düzeyi arasında pozitif korelasyon bulunmuştur. Bir başka deyişle yaş ilerledikçe öğretmenlerin aileleriyle birlikte geçirdikleri boş zaman etkinliklerinin onları daha çok tatmin ettiği söylenebilir ($r = 0,238$, $p < 0,05$).

Tablo 3: Yaş ve Boş Zamana İlişkin Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkiler

	Yaş Ort.	Levene anlamlılık değeri	t-test anlamlılık değeri*
Kendine özel zaman dilimi olarak tanımlayanlar	37,3		
Kendine özel zaman dilimi olarak tanımlamayanlar	43,5	0,635	0,012
Sorumluluk dışı zaman olarak tanımlayanlar	44,0		
Sorumluluk dışı zaman olarak tanımlamayanlar	39,4	0,577	0,007
Boş zaman etkinliği olarak tiyatro/konser/sinemaya gittiğini belirtenler	34,0		
Boş zaman etkinliği olarak tiyatro/konser/sinemaya gittiğini belirtmeyenler	43,0	0,234	0,002

* $p < 0,05$; 2-y

Tablo 3'e göre, boş zamanı "kendine özel zaman dilimi" olarak tanımlayanların yaş ortalaması 37,3 iken, boş zamanı böyle tanımlamayanların yaş ortalaması 43,5'tir. Daha genç öğretmenler, boş zamanı kendine özel zaman dilimi olarak tanımlamaya daha meyillidirler (Levene sig.=0,635; t-test sig.=0,012). Boş zamanı "sorumluluk, görev dışı zaman; uyku vs. gibi temel gereksinim dışı zaman" olarak tanımlayanların yaş ortalaması 44 iken, boş zamanı böyle tanımlamayanların yaş ortalaması 39,4'tür. Yaşları daha ileri öğretmenler, boş zamanı sorumluluk, görev dışı zaman; uyku vs. gibi temel gereksinim dışı zaman olarak tanımlamaya daha meyillidirler (Levene sig.=0,577; t-test sig.=0,007). Öğretmenler arasında boş zamanı değerlendirmede gerçekleştirilen etkinlik türleri arasından tiyatro-konser-sinemaya gidenlerin yaş ortalaması 34 iken, boş zamanı bu etkinlik türleri ile değerlendirmeyenlerin yaş ortalaması 43'tür. Bir başka deyişle, daha genç öğretmenler, boş zamanlarını tiyatro-konser-sinemaya giderek değerlendirmeye daha meyillidirler (Levene sig.=0,234; t-test sig.=0,002).

c) Medenî Durum: 5'li Likert tipi ölçek yoluyla ölçülen "Aile üyeleriyle gerçekleştirilen etkin boş zaman değerlendirmesi, aile bağlarını güçlendirir" ifadesine katılma ortalaması evliler için 5 üzerinden 4,80; bekârlar için 4,00'tür. Bağımsız örneklem t-testi analizine göre evli ve bekâr öğretmenlerin bu ifadeye katılma ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (Levene sig.=0,022; t-test sig.=0,002; $p < 0,05$). Ayrıca "ailemle birlikte geçirilen boş zaman etkinlikleri beni daha çok tatmin eder" ifadesine katılma ortalaması evliler için yine 5 üzerinden 4,67; bekârlar için 3,78'tir. Benzer

biçimde bağımsız örneklem t-testi analizine göre evli ve bekâr öğretmenlerin bu ifadeye katılma ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (Levene sig.=0,436; t-test sig.= 0,000; $p<0,05$). Boş zaman değerlendirme ve aileye ilişkin bu son iki ifadeye, evlilerin ortalamada bekârlara göre daha fazla katıldıkları bulgusu önemlidir.

d) Çocuk Sahipliği: Çocuğu olan öğretmenlerin sahip olduğu çocuk sayısı 1 ila 3 arasında değişmektedir. Ancak yapılan analizlerde, çocuk sayısının istatistiki olarak anlamlı bir fark yarattığı herhangi bir bağımlı değişken saptanmamıştır. Bununla birlikte çocuğa sahip olup olmama durumunun boş zamana ilişkin diğer değişkenler bağlamında önemli bir belirleyici olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, çocuk sayısından bağımsız olarak çocuk sahibi olmak tek başına belirleyici bir faktör olmaktadır.

5'li Likert tipi ölçek yoluyla ölçülen "Aile üyeleriyle gerçekleştirilen etkin boş zaman değerlendirmesi, aile bağlarını güçlendirir" ifadesine katılma ortalaması çocuğu olanlar için 5 üzerinden 4,75; çocuğu olmayanlar için 4,21'dir. Ayrıca "Ailemlle birlikte geçirilen boş zaman etkinlikleri beni daha çok tatmin eder" ifadesine katılma ortalaması çocuğu olan öğretmenler için 5 üzerinden 4,61; çocuğu olmayanlar için ise 4,00'tür. Bağımsız örneklem t-testi analizine göre çocuğu olan ve olmayan öğretmenlerin bu ifadelere katılma ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. İki ifadeye katılma durumuna ilişkin analizler sırasıyla, Levene sig.=0,15; t-test sig.= 0,027; Levene sig.=0,348; t-test sig.=0,001 ($p<0,05$) biçimindedir. Boş zaman değerlendirme ve aileye ilişkin bu son iki ifadeye, çocuğu olanların ortalamada çocuğu olmayanlara göre daha fazla katıldıkları bulgusu önemlidir. Çocuğu olanların %22'si; çocuğu olmayanların ise %47,4'ü boş zamanı kendine özel zaman dilimi olarak tanımlamışlardır. Oranlar arasındaki bu fark, istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2= 0,033$; $p<0,05$).

e) Meslekteki Kıdem: Öğretmenlerin meslekteki kıdemleri, yarı-yapılandırılmış görüşme formları üzerinde önceden kategorize edilmiştir. Bu kategoriler ve bu kategorilerin işaret ettiği kıdem aralıkları, Tablo 1'de gösterilmiştir. Boş zaman değerlendirme konusunda öğrencilerini ilgi alanları ve yetenekleri çerçevesinde belirli bir etkinliğe veya bilim, sanat, aile katılımlı etkinliklere yönlendiren öğretmenlerin meslekteki kıdem ortalaması, 5 üzerinden 3,00; bu türden yönlendirme yapmayan öğretmenlerin kıdem ortalamasından (3,89/ 5 üzerinden) daha düşüktür. Öğretmen tarafından gerçekleştirilen bu türden etkili ve etkin yönlendirme biçiminin, kıdem arttıkça görülme olasılığı azalmaktadır. Bir başka deyişle, mesleklerinde daha az kıdemli öğretmenlerin, öğrencilerine boş zaman değerlendirme konusunda daha etkili ve etkin biçimlerde yönlendirmelerde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bağımsız örneklem t-testi analizine göre bu iki grubun kıdem ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (Levene sig.=0,403; t-test sig.=0,007; $p<0,05$). Boş zaman değerlendirme süresinde akademik başarıyı arttırmaya yönelik çalışmaların yapılabileceğini ifade eden öğretmenlerin meslekteki kıdem ortalaması 5 üzerinden 5,00; bu düzeyde bilgilendirme yapmayan öğretmenlerin kıdem ortalamasından (3,59/ 5 üzerinden) daha yüksektir. Bir başka deyişle, mesleklerinde daha kıdemli öğretmenlerin, öğrencilerini boş zaman değerlendirme konusunda daha çok akademik başarıyı yükseltmeye yönelik olarak bilgilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bağımsız örneklem t-testi analizine göre bu iki grubun kıdem ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (Levene sig.=0,20; t-test sig.=0,000; $p<0,05$). Bununla birlikte boş zaman değerlendirme konusunda bilgilendirmeyi, öğrencilerine zaman yönetimi yapmanın önemini anlatma biçiminde gerçekleştiren

öğretmenlerin meslekteki kıdem ortalaması (2,00/ 5 üzerinden); bunu gerçekleştirilmeyen öğretmenlerin kıdem ortalamasından (3,69/ 5 üzerinden) daha düşüktür. Bir başka deyişle, mesleklerinde daha az kıdemli öğretmenlerin, öğrencilerini boş zaman değerlendirme konusunda zaman yönetimi yapmanın önemini anlatma biçiminde bilgilendirmelerinin daha olası olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bağımsız örneklem t-testi analizine göre bu iki grubun kıdem ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır (Levene sig.=0,281; t-test sig.=0,033; p<0,05).

Nitel Bulgular

a) Cinsiyet, Medeni Durum ve Çocuk Sahipliğine İlişkin Nitel Bulgular: Boş zaman değerlendirmeye ilişkin olarak nitel bulgular temelinde cinsiyet, medeni durum ve çocuk sahibi olup olmama durumu birbiri içine geçmiş bir kategori oluşturmuştur. Özellikle çocuğu olan evli kadınların yanıtları genellikle kadınların boş zamanı, ev içi sorumluluklardan arda kalan zaman olarak tanımladıklarını göstermektedir. Öte yandan çocuğu olan erkek katılımcılarda ise böyle bir vurguyla karşılaşılmamıştır. Erkek katılımcılar daha ziyade boş zamanı, okuldan arda kalan zamanlar olarak tanımlamışlardır.

“Sorumluluk dışı zamanlardır. Kadınların sahip olmadıkları zamanlardır” (Kadın, Evli, Çocuklu, 50 yaş).

“İş, eş, annelik, ev işleri dışında sadece bana kalan zaman” (Kadın, Evli, Çocuklu, 46 yaş).

“Okuldan arda kalan zamanlardır” (Erkek, Evli, Çocuklu, 48 yaş).

“Boş zamanınız oluyor mu? Eğer oluyorsa boş zaman olarak gördüğünüz zamanlarda neler yapıyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlar, toplumsal cinsiyet temelli işbölümü nedeniyle kadın ve erkek öğretmenler arasında farklılaşmaktadır:

“Oluyor. Ev işleri ile geçiriyorum.” (Kadın, Evli, Çocuklu, 48 yaş).

“Olmuyor. İşle ilgili sorumluluklar bir yerde bitiyor ama ev ve çocuğumla ilgili sorumluluklarım bir türlü bitmiyor. Bir bakıyorum akşam olmuş ve ben yine çok yorgunum. Ancak yaz tatilinde...” (Kadın, Evli, Çocuklu, 52 yaş).

Hatta “Boş zamanınızı değerlendirmede sizi motive eden etmen(ler) var mı? Varsa nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlardan da kadın öğretmenlerin ev işine olan vurguları bir katılımcının sözlerine yansımaktadır:

“Evdeki düzeni seviyorum, korumak için de elimden geleni yapıyorum” (Kadın, Evli, Çocuklu, 48 yaş).

Yine “Boş zamanınızı dilediğinizce değerlendirmede engel olarak gördüğünüz herhangi bir etmen(ler) var mı? Varsa nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlarda da toplumsal cinsiyet temelli bir farklılaşma göze çarpmaktadır. Katılımcılardan bir kaçı, yukarıdaki örnekte motivasyon etmeni olarak görülmüş olan “eve dair işleri” boş zaman değerlendirmede bir engel olarak gördüğünü belirtmişlerdir:

“Kadın olduğum için sorumluluklar çok fazla oluyor” (Kadın, Evli, Çocuğu Yok, 41 yaş).

“Çocuklarımın küçük olmasından dolayı evde sorumluluğumun fazla olması. Eşim de çocuk bakımında yardımcı olmayınca her şeyi ben planlayıp yapmak zorunda kalıyorum. Bazen kendi kendime bu dünyada erkek olmak varmış dediğim bile oluyor” (Kadın, Evli, Çocuklu, 46 yaş).

Aşağıdaki örnekte de çelişik duygular içeren bir ifade yer almaktadır:

“Çocuklarımı yazacağıım, ama iyi ki de varlar” (Kadın, Evli, Çocuklu, 50 yaş).

Buna karşın erkek katılımcıların hiç biri bu yönde bir bilgi beyan etmemiştir. Örneğin aynı soruya erkek bir öğretmenin verdiği yanıt bu eğilimi yansıtmaktadır:

“Yok, insan isteyince yapıyor. Yeter ki istesin” (Erkek, Evli, Çocuklu, 49 yaş).

b) Sınıf Öğretmenlerinin Boş Zaman Değerlendirme Konusunda Öğrencilerini Bilgilendirme Durumu Ve Biçimlerine İlişkin Bulgular: Boş zaman değerlendirme konusunda öğrencilerini bilgilendirme durumu ve biçimlerine ilişkin olarak sadece iki öğretmenin bilgilendirmenin de ötesinde eylem düzeyinde bunu gerçekleştirdikleri bulunmuştur. “Boş zaman değerlendirme konusunda öğrencilerinizi bilgilendiriyor musunuz? Eğer bilgilendiriyorsanız, nasıl?” biçiminde yöneltilen soruya, bazı öğretmenlerin verdiği yanıtlar şöyledir:

“Ayda bir onları farklı etkinliklere götürmeye çalışıyorum. Tiyatro, konser, bale gibi.” (Kadın, 37 yaş).

“Görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi gibi derslerde onların kendilerini keşfetmelerini sağlayacak etkinlikler yapmaya çalışıyorum” (Erkek, 37 yaş).

Boş zaman kavramı ve değerlendirmesine ilişkin olarak öğrencilerini doğru bir biçimde bilgilendiren öğretmenlerin oldukça küçük bir grubu oluşturduğu görülmüştür. Bu az sayıda öğretmenden birinin ifadesi şu şekildedir:

“Evet bilgilendiriyorum. Sorumluluklarımızın bilincinde olarak üzerimize düşen görevlere öncelik vermemiz gerektiğini, tüm işlerimiz bittikten sonra bizi mutlu eden işlerle ilgilenmemiz gerektiğini söylüyorum. İnsanların buna da ihtiyacı olduğunu (...) anlatıyorum. Çocukların sadece ders çalışmaya odaklı olarak yaşamaması gerektiğini, oyun oynamanın çocukların en doğal hakkı olduğunu anlatıyorum. (...) en ufak bir boş zamanı bile kaçırmamamız gerektiği görüşünü onlara kazandırmaya çalışıyorum” (Kadın, 25 yaş).

Sıklıkla öğretmenlerin “boş zaman” kavramını doğru bir biçimde anlamlandırmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle gerek özel yaşamlarında gerekse profesyonel yaşamlarında kavramı, aslında “boşa geçirilen bir zaman dilimi” olarak anlamlandırıp öğrencilerine bu şekilde anlattıkları görülmektedir:

“Öğrencilerime ‘boş zaman’ diye bir kavram olmadığını (...) söylüyorum. Dolayısıyla okul, ödev yapma, yemek yeme vs. zamanlarından geriye kalan zamanda yaptıklarının bilinçli bir şekilde yaptıkları sürece boş zaman olmadığını, yapılan her etkinliğin bir amacı olabileceğini aşıyorum” (Kadın, 31 yaş).

“Kabul etmediğim bir konu hakkında bilgilendirme de söz konusu olamaz” (Erkek, 40 yaş).

Sınıf öğretmenlerinin önemli bir kısmının ortak olarak paylaştıkları noktalardan biri de eğitim sisteminin ve velilerin öğretmenleri daha fazla akademik başarı odaklı olmak zorunda bıraktıklarıdır. Bu nedenle boş zaman değerlendirmeye ilişkin bilgilendirmenin dahi yapılmadığı, bunun yerine öğrencilerin okuldan arda kalan zamanlarında da çalışmalarına gerektiğine dair bilgilendirmelerin yapıldığı aşağıda yer alan pek çok örnekte görülmektedir:

“Dürüst olmam gerekirse bu konuda çok fazla bilgilendirdiğim söylenemez, dersler zor yetiştiriyor” (Erkek, 52 yaş).

“Zamanlarını boşa harcamamaları gerektiğini vurguluyorum. Seneye ortaokula birinci sınıfa gidecekler, çalışarak eksiklerini tamamlamalarını zamanlarını boşa geçirmemelerini tavsiye ediyorum” (Erkek, 48 yaş).

“Bu devirde çocukların işi çok zor. Aileler üzerlerinde çok baskı oluşturuyor. TEOG² çok önemseniyor ve iyi okullara yerleşmeleri isteniyor. O yüzden de hazırlıklar ilkokulda başlıyor. Açıkçası ben de onların isteklerine uymaya çalışıyorum. Daha çok test çözdürmemi bekliyorlar, öyle olunca da bu konulara çok zaman ayıramıyorum dürüst olmam gerekirse. Diğer öğretmen arkadaşlarımda da üzerinde çok durduklarını sanmıyorum” (Erkek, 52 yaş).

² TEOG= Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (Sınavı)

“Aileler çocuklarını iyi okullara gönderip iyi bir geleceğe hazırlama peşindedir. Benim gördüğüm kadarıyla çok az veli çocuğunun kişisel gelişimine rehberlik edecek düzeyde. Durum böyle olunca da benim yönlendirmelerim biraz temelsiz kalıyor. Ailenin tutumu her konuda olduğu gibi bu konuda da çok önemli” (Erkek, 49 yaş).

“Bir şeyler hep eksik kalıyor, aile desteği olmazsa havada kalıyor. Ailelerin boş zaman değerlendirme konusunu çok bildiklerini düşünmüyorum. Onlarla konuşurken ders başarısı dışında başka şeyler üzerinde çok fazla durmuyorlar” (Kadın, 34 yaş).

Araştırmada öğrencilerin televizyon, İnternet, cep telefonu vb. başında uzun zaman geçirmelerinin bazı velilerde rahatsızlık yarattığı öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Velilerden gelen talepler doğrultusunda bu alışkanlıklar yerine alternatif oluşturabilecek boş zaman değerlendirme etkinlikleri konusunda öğrencilerini bilgilendiren öğretmenlerin ifadeleri ise şöyledir:

“Bu yıl internette fazla zaman harcayan öğrencilerimin olduğunu öğrendiğim velilerim oldu. Benden yardım istediler, ben de bu konuda öğrencilerime zamanlarını internette boşa geçirdiklerinin bunun yerine farklı etkinliklere yönelebileceklerini anlattım” (Kadın, 50 yaş).

“Çocuk boş zamanını iyi değerlendirmezse ya televizyon karşısında ya da internette zamanını boşu boşuna öldürüyor. Aileler bu konudan çok şikâyetçi, işte ben de yeri geldikçe onlara alternatif boş zaman değerlendirme etkinliklerinden söz ediyorum” (Kadın, 46 yaş).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin boş zaman değerlendirme farkındalıklarının derinlemesine incelenmesidir. Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma desen modelinde tasarlanmış olan bu çalışma, yazarların daha önceden yapmış oldukları çeşitli araştırmalarla kadınların (Aslan 2004), çocukların (Aslan-Arslan Cansever 2007, 2009a), ergenlerin (Aslan-Arslan Cansever 2012), gençlerin ve ailelerinin (Aslan 2009), ebeveynlerin (Aslan-Aslan 2012), yaşlıların (Durham-Önder Erol 2009; Önder Erol 2011) ve öğretmen adaylarının (Aslan-Arslan Cansever 2016) boş zaman değerlendirmeyle ilgili farkındalıklarının ve tutumlarının ortaya konmuş olduğu çalışmalarını, sınıf öğretmenlerinin boş zaman farkındalıklarına ilişkin yanına da bir ışık tutarak bir adım öteye taşıma motivasyonu ile ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin, aile ile boş zaman değerlendirmenin aile bağlarını güçlendirdiği düşüncesi, evli ve çocuklu katılımcılarda oldukça yaygındır. Evli ve çocuklu katılımcılar, aile ile boş zaman etkinliklerine katıldıklarında, daha çok haz aldıklarını ifade etmişlerdir. Çocuksuz olanlarda ve bekâr olanlarda bu oran biraz daha düşük düzeyde kalmakla birlikte, yine de ortanın üstündedir. Burada dikkat çekici olan, her grupta geleneksel aile tutum, değer ve bağları öne çıkmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalarda, aile ile birlikte boş zamanları geçirmenin, aile doyumunu artırdığı; birlikte geçirilen bu zamanlardan alınan zevkle, aile doyumunun paralel olarak arttığı irdelenmektedir (Zabriskie-McCormick 2001, 2003). Ancak, Aslan (2009) tarafından yapılan bir araştırmada, birlikte boş zaman değerlendirme adına çok az aktivite yapmalarına karşın, Türk ailelerinde aile doyumunu ‘orta’ düzeyde bulunmuştur. Bu dikkat çekici sonuç, geleneksel aile değerlerinin başat değerler olduğu bu toplumda, aile doyumunun sorgulanmadan var kabul edildiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, aile ile bir arada olmanın, aile bütünlüğünü, istikrarı koruyarak, yakınlık duygusunu pekiştirmede katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Aslan 2009; Zabriskie-McCormick 2001, 2003; Payne-Zabriskie 2014).

Makro boyutta bakıldığında, kültürel yapı ile boş zaman değerlendirme farkındalığının oluşması arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Bireyin içinde yaşadığı kültür, norm ve değerler bütünü olarak bireyin tutum ve davranışlarını şekillendirirken, boş zaman değerlendirme ile ilgili algılarını ve davranışlarını da yapılandırmaktadır (Aslan 2009; Aslan-Aslan 2012; Arab-Moghaddam vd. 2007; Koca vd. 2009). Bu bağlamda, geleneksel toplum değerlerinin başat değerler olduğu Türk toplumunun bireyleri olarak araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin boş zaman tanımlarında toplumsal cinsiyet rollerindeki keskin farklılık açıkça görülmektedir. Şöyle ki; özellikle evli ve çocuklu kadın öğretmenler, iş, eş, annelik ve ev içi sorumluluklardan arda kalan zaman olarak tanımlamaktadırlar. Oysa çocuklu veya çocuksuz erkek katılımcılarda böyle bir vurguyla karşılaşılmamıştır. Erkek katılımcılar daha çok, boş zamanı, okuldan arda kalan zamanlar olarak tanımlamışlardır – ki bu tanım boş zaman değil; iş-dışı zaman tanımıdır. Ayrıca, geleneksel erkeğin, eve geldikten sonra ev içi sorumluluklarının pek olmadığı düşünüldüğünde, yaptıkları bu tanım yadırganamaz. Bunun yanı sıra, boş zamanı kendine özel zaman dilimi olarak tanımlayanlar çoğunlukla çocuksuz (%47,4) olanlardır.

Araştırmada yer alan katılımcıların- özellikle kadınların- ifadelerinden, boş zamanlarının pek olmadığı, ev işleri ve sorumlulukları nedeniyle vakit bulamadıkları anlaşılmaktadır. Boş zamanı olduğunu ifade edenler de, bu zamanını ev işleri ile geçirdiğinden söz etmektedir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, yine geleneksel toplum değerleri cinsiyetlerde keskin rol ayrılaşmasına neden olmakta ve yine birey, bu sarmal içinde olduğunun farkında olup bir çözüm arayışına gitmeyi düşünmemektedir. Çaresizliğini kabul etmektedir (Aslan 2004).

Araştırma bulgularında yine dikkat çekici durum, sınıf öğretmenlerinin boş zaman değerlendirme konusunda kayda değer bir motivasyondan söz etmeyişleridir. Özellikle kadın katılımcıların motivasyon olarak ifade ettikleri yine ev ile ilgili sorumluluklarıdır- ki bu boş zaman aktivitelerinden zevk alabilmesi, onun bu aktiviteye katılma motivasyonu ile bağlantılı olmaktadır (Beggs-Elkins vd. 2005; Ajibua-Olorunsola vd. 2013). Dolayısıyla, boş zaman değerlendirme etkinliği olarak herhangi bir şey yapmamaları nedeniyle öğretmenlerin motivasyondan söz etmeyişleri olağan karşılanabilir.

Roberts'ın (2011) belirttiği gibi, her ne kadar boş zaman değerlendirme biçimlerinin kültürlerarası benzerlik gösterdiği düşünülse de, kültüre dayalı algılar, tercihler, engeller ve baskılar değişmektedir. Bu çalışmada, sınıf öğretmenlerinin geleneksel aile rolleri çerçevesinde cinsiyet temelli işbölümü nedeniyle, kadın öğretmenlerin (%37,3) boş zaman değerlendirmelerinde sorumlulukları nedeniyle engeller ifade ettikleri belirlenmiştir. Bu durum, erkek katılımcılar arasında son derece düşük oranda dile getirilmiştir (%14,8). Genel olarak engelin var olduğunu ve bunların sorumluluklar, ekonomik durum, zaman, stres gibi nedenlerden kaynaklandığını belirtenler de yine çoğunlukla kadınlardır (%78,4). Erkeklerin ise %51,9'u engellerin varlığını ifade etmiştir. Sınıf öğretmenlerinin boş zaman anlayışına ve ilgili engellerine bakıldığında, kadınların erkeklere göre daha fazla baskı altında olduğu veya engellerle karşılaştığı belirlenmiştir (Aslan 2004; Jackson-Henderson 1995). Geleneksel toplum yapısında, özellikle kadınların "etrafındakilere karşı duyduğu aşırı sorumluluk" (ethic of care), ve buna çözüm aramamaktan kaynaklanan çaresizlik, onların boş zaman değerlendirmesi adına önemli bir engel veya baskıdır (Aslan 2004; Henderson-Hickerson 2007; Koca, vd. 2009; Currie 2004). Burada da vurguladığı gibi, bu aşırı sorumluluk duygusunun ve boş zaman değerlendirmeyi kendine hak olarak görme (entitlement to leisure) yoksunluğunun, kadınların geleneksel aile rollerinden ve zorunluluklarından

kaynaklandığı söylenebilir. Bu bağlamda, kadınların boş zaman değerlendirme konusundaki kısıtlanmaları veya engelleri, Shaw ve Henderson'ın (2005) belirttiği gibi, zaman bulamayışlarından değil, söz konusu sorumluluklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bilindiği gibi, yaygın olarak Batılı olmayan kolektif toplumlarda görülen bu algı, toplumsal yapıda kadınlara, cinsiyet rolleri öğretilirken aktarılan değer ve normlarla içselleşmektedir (Kağıtçıbaşı 2010; Aslan 2009). Türk kadınları ile yapılan bir araştırmada, kadınlar kendi üzerlerinde hissettikleri aşırı sorumluluk duygusunun, onların boş zaman değerlendirme eğilimlerini olumsuz şekilde etkilediği ve kendisine zaman ayırırsa suçluluk duygusuna kapıldığını ifade etmişlerdir. Yine aynı çalışmada, boş zaman değerlendirme hakkı (entitlement to leisure) olduğunu düşünen bazı kadınların konuya çözüm buldukları ifade edilmiştir (Aslan 2004). Ancak, bu araştırmada, hiçbir öğretmen *boş zaman değerlendirmeyi* kendisine bir *hak* olarak görmediği gibi, boş zamanın anlamını bilenler de uygulama konusunda bir çaba göstermedikleri için, öğrenilmiş çaresizliği yaşadıkları söylenebilir. Oysa bu konuda olumsuz koşullara çözüm üretilmesi, daha çok kadınlarca gerçekleştirilmektedir (Aslan 2002, 2004, Aslan-Arslan Cansever 2016; Raymore 2002; Jackson 1988, 2005).

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin boş zaman değerlendirme konusunda öğrencilerini yönlendirmeleri ise son derece zayıf kalmaktadır. Örneğin, sadece mesleklerinde daha az kıdemli öğretmenlerin, öğrencilerine boş zaman değerlendirme konusunda daha etkili biçimlerde yönlendirmelerde bulunduğu, zamanı verimli kullanmanın yollarını ve yararlarını anlatarak bilgilendirdikleri anlaşılmıştır. Ancak, mesleklerinde daha kıdemli öğretmenlerin öğrencilerini boş zaman değerlendirme konusunda daha çok akademik başarıyı yükseltmeye yönelik olarak bilgilendirdikleri belirlenmiştir. Bir başka anlatımla, öğrencilerine *boş zamanlarında da ders çalışıp, test çözmeleri* konusunda yönlendirmede buldukları anlaşılmaktadır. Bu vahim durum, iç içe geçmiş iki olgu ile açıklanabilir:

İlk olarak; kolektif toplum değerleri ile toplumsallaşan ve eğitim aldığı süreçte de aynı toplumsal yapı içinde yetişen çocuk, ilgilerinin, yeteneklerinin ve yaratıcılığının ortaya çıkmasına fırsat verilmeyen, bağımsız karar alamayan, kendi isteklerinin yerine diğerlerinin ne istediğini önemseyen bir insan olarak yetişir. Bu kültürel değerlerle büyüyen çocuk, öğretmen olduğu zaman, kendisini yenileyip, farkındalığını artırmadıysa, o da kendisinin yetiştirildiği biçimde öğrencilerini yetiştirecektir. Bu birey, çocukluk ve gençlik sürecinde, ilgi, yetenek ve yaratıcılığını geliştirebileceği ortamları genellikle ne ailesinde ne de okulda bulabilmektedir (Aslan-Arslan Cansever 2007, 2016). Bu konuda yapılan karşılaştırmalı araştırmalarda, Batılı toplumlarda çocuklukla başlayan boş zaman değerlendirme ile ilgili yönlendirme ve rehberlik, sonraki yıllarda okul ve aile ile devam etmekte ve son derece önem verilmektedir (Aslan-Arslan Cansever 2009a). Bununla birlikte, Türk toplumunun bir kısmının (%37,0) bireyci toplum özelliği taşıdığı (Hofstede 2001, 2011; Hofstede-McCrae 2004) düşünüldüğünde, çocuğu birey olarak, ilgileri ve yetenekleri doğrultusunda ve yaratıcı bireyler olarak yetiştirmeye çalışan, bu konuda farkındalığı olan ebeveynler ve öğretmenler bulunduğu bir gerçektir. Kuşak etkisi (generation effect) olarak da açıklanabilecek bu nedenden ötürü mesleki kıdemleri farklı öğretmen gruplarının boş zaman değerlendirmeye ilişkin öğrencilerini bilgilendirme ve yönlendirme biçimlerinin farklılaştığı görülmektedir. Bu çalışmada mesleki kıdemi az olan, yeni öğretmenlerin boş zaman değerlendirmeleri konusunda öğrencilerini sınırlı da olsa yönlendirmeleri son derece önemli ve umut verici bir tutumdur.

İkinci olarak; Türk toplumunun geleneksel yapısı, bilindiği gibi, bireyi uyumlu olmaya, diğerlerinin beklentilerine uygun davranmaya, karşı çıkmamaya, kendi hedeflerini toplumun hedeflerine göre belirlemeye yönlendirmektedir (Üskül-Hynie vd. 2004; Lim-Smith 2008; Kağıtçıbaşı 2002, 2010). Bu durumda, kolektif değerlerin öncelik taşıdığı, bireysel bağımlılığın, otoritenin ve statü kazanmanın başat değerler olarak görüldüğü Türk toplumunda, bireyin toplumsallaşması da bu değerler çerçevesinde olacaktır şüphesiz. Çocuklarının iyi bir mesleğe sahip olarak statü kazanması ve beraberinde iyi bir geliri olması, ebeveynler için son derece önem taşımaktadır (Aslan-Arslan Cansever 2007; 2012). Sonuçta, içinde yaşadıkları sosyal çevrede kendi prestijleri de artacaktır. Bu nedenlerle çocuğun okullarda alacağı eğitim, akademik anlamda onu bu hedefe ulaştırmalı; ilgi, yetenek ve yaratıcılığının belirlenmesine, geliştirilmesine; ruh ve beden sağlığı yerinde bir birey olarak yetişmesine olanak verecek boş zaman değerlendirme aktivitelerine katılması kesinlikle bir *zaman kaybı* olarak düşünülecektir. Bu konuyu yalnızca veliler değil, araştırmanın verilerinde de belirlendiği gibi öğretmenler de desteklemektedir. Bu *sınav odaklı* eğitim sistemi içinde çocuk, kendisini ifade etmekten çok uzak, adeta bir robot gibi yetiştirilmektedir. Eğitim müfredatına *serbest zaman* dersi koymak, tüm bu olumsuzluklara biraz ara verebilmek adına yararlı bir girişim olabilir; ancak içinin gereği gibi doldurulabilmesi uzun zaman alacak gibi görünmektedir.

Çağdaş bir toplumda, öğretmenlerin toplumun öncüleri, yol göstericileri olmaları, çağdaş nesiller yetiştirmede rehberlik etmeleri beklenir. Bu bağlamda, hem kendilerinin hem de yetiştirmekte oldukları çocukların akıl ve beden sağlığı yerinde, kendisiyle barışık ve mutlu bireyler olabilmesi, boş zaman değerlendirmenin öneminin farkındalığıyla gerçekleşecektir. Öğretmenlerin bu konuda farkındalıklarını arttırmak amacıyla, *çok ciddi* bilgilendirme seminerleri verilmeli; zaman kullanma becerileri artırılmalı; velilerde bu konuda farkındalık oluşturulmalı; okullarda boş zaman değerlendirme olanakları sağlanmalıdır. Bunların yanı sıra, öğretmen adaylarında boş zaman değerlendirme farkındalığı yaratabilmek amacıyla, eğitim fakültelerine *boş zaman değerlendirme* dersi konulmalıdır. Bu bağlamda oluşturulacak olan farkındalık, bireyler olarak öğretmenlerin, yaşamlarının her alanına yansıtacağı gibi, boş zaman değerlendirmeyi kendilerine *hak* olarak görüp, bu konuda çaba sarf etmelerini de sağlayacaktır.

SUMMARY

After the Industrial Revolution, working and non-working spheres, both in terms of space and time, have been separated. In their daily lives in which non-working times were organized, people have begun to place more value to leisure. It is salient that leisure spending behaviour is of greater importance in rearing new generations vigorously and in fulfilling the necessities of daily life regarding the recreational activities. Leisure has been recognized as a right for all people and guaranteed under the laws of International Declarations of United Nations. However, perceptions, attitudes and behaviours of people in a given society is highly determined by the culture in which they live. The influence of culture may either be encouraging or constraining for leisure spending behaviours of individuals. Correspondingly, collectivist and individualist societies produce their own cultural norms of leisure awareness. In Turkish culture, which predominantly has collectivist characteristics, interests and demands of the society and, thereof, the family are much more emphasized; and those of the individuals are subordinated. Although family plays a primary role in socialization of the children, in modern society schools take over the

educational role of the family, including teaching leisure awareness. Therefore, as a means of secondary socialization, the school has an outstanding place in fitting out the children with appropriate leisure spending behaviour. This, in turn, would require the primary school teachers themselves to have leisure awareness and to spend their leisure effectively, as role models for their students.

This study aims at investigating the leisure awareness of primary school teachers. Hence the research is designed as a mixed method in which both quantitative and qualitative methods were employed. Among a wide range of mixed methods, concurrent triangulation design was drawn upon. In this design, data are analysed separately and then merged in the stage of interpretation. In order to gather data, a measurement tool developed by the researchers was used. After getting the questionnaire prepared, expert opinion was sought in order to determine the internal validity. Then, a pilot study was carried out with 17 primary school teachers, the questionnaires of whom were not included in the main study. The questionnaires, composed both of close-ended and open-ended questions, were conducted between May 2nd, 2016 and May 31st, 2016, and lasted between 30 and 40 minutes. İzmir has a higher share in distribution of expenditure on entertainment and cultural activities when compared to national average. Hence the population of this study is composed of primary school teachers who are working in İzmir. It is indicated in the literature that at least a 64-participant sample is statistically powerful enough in two-tailed analyses, with a .05 significance. Suitably, the study group is composed of 78 primary school teachers. The group was drawn from selected districts of İzmir, namely Bornova, Bayraklı, Çiğli and Konak. As a sampling scheme for selecting the study group, multilevel mixed method was employed. In analysing the quantitative data through SPSS 20.0, along with the descriptive analyses such as frequency and percentage, statistical analyses such as Independent t-test, Pearson Chi-Square test and Pearson correlation were used for each item. Quantitative findings were assessed under five independent variables; such as gender, age, marital status, having a child and seniority in teaching. In addition, the data gathered through open-ended questions were treated qualitatively and hence analysed descriptively. The findings gathered from both methods, which merged together in order to reveal an ultimate result, have supported each other.

As to the results, firstly, it is found that gender plays an important role in the ways how primary school teachers determine the constraints on leisure. The study group is composed of 51 female (65%) and 27 male (35%) teachers. It is especially female teachers (78,4%) who consider that they have some constraints with regard to spending leisure as they like. Among their male counterparts, this percentage is lower (51,9%), yet it points out more than the half. The percentage of female teachers who responded that these constraints are actually "the responsibilities" is 37,3%; whereas it is 14,8% for male teachers. The responsibilities, the uttermost of which is housework, has also been frequently embodied in the expressions of, particularly female, teachers. The differences between the ratios were found statistically significant ($\chi^2=0,016$ and $\chi^2=0,039$, respectively). Secondly, the ages of the participants range from 25 to 55 years, where the median age is 44. The older teachers are more likely to be satisfied with the leisure activities doing with family members ($r= 0,238$, $p<0,05$); and to define leisure as a non-responsibility time (Levene sig.=0,577; t-test sig.=0,007). On the other hand, the younger teachers are more likely to define leisure as a private time period (Levene sig.=0,635; t-test sig.=0,012); and to spend their leisure by going to theatre, concert and cinema (Levene sig.=0,234; t-test sig.=0,002). Thirdly, marital status

makes a significant difference between the levels of agreement to the statement “effective leisure with the family members enhances the family bonds”. The means for the married and for the non-married teachers are 4,8 and 4,0 out of 5, respectively. According to Independent samples t-test, the difference between the means is statistically significant (Levene sig.=0,022; t-test sig.= 0,002; $p<0,05$). Married teachers are more satisfied ($\bar{X}=4,67 / 5$) with the family leisure activities than their non-married counterparts ($\bar{X}=3,78 / 5$); the difference was found statistically significant (Levene sig.=0,436; t-test sig.= 0,000; $p<0,05$). Fourthly, having at least one child is seen as a variable as to the leisure-related dependent variables, however the number of children that teachers have had nothing to do with those variables. The teachers who have at least a child are more likely to agree with the statements of “effective leisure with the family members enhances the family bonds” and “family leisure activities satisfy me more” than their childless counterparts ($\bar{X}=4,75 / 5$ and $\bar{X}=4,21 / 5$; Levene sig.=0,15; t-test sig.= 0,027; $\bar{X}=4,61 / 5$ and $\bar{X}=4,0 / 5$, Levene sig.=0,348; t-test sig.=0,001 ($p<0,05$) respectively). 22% of all who have at least one child and 47,4% of all who are childless define leisure as a private time period, the difference between the ratios is significant ($\chi^2= 0,033$; $p<0,05$). Lastly, it is found that seniority of the teachers and likelihood of orienting the students toward leisure activities are inversely associated (Levene sig.=0,403; t-test sig.=0,007; $p<0,05$). In other words, the younger the teacher is, the more she is likely to orient the students toward leisure activities; however, the older the teacher is, the more she is likely to inform her students about the activities for promoting the academic success in leisure time (Levene sig.=0,20; t-test sig.=0,000; $p<0,05$). By drawing upon the qualitative data, it can be inferred that the educational system and the demands of the parents compel teachers to focus on academic success rather than leisure activities.

To sum up, the findings revealed that the primary school teachers did not refer to any significant motivation; instead, they mentioned constraints on leisure. As to the constraints, they were especially the female teachers who expressed that they lacked leisure due to the burden of housework and domestic responsibilities. The findings pointed out that the majority of teachers who are married and/or have children agree with the idea that spending leisure with family members enhanced family bonds; and they mentioned that they are more satisfied with the family leisure activities. The younger teachers with a shorter span of seniority are more likely to have a leisure awareness than their older counterparts. The research has also shown that, overall, the primary school teachers are highly insufficient in orienting their students about leisure activities. However, the teacher is supposed to be forerunner of the society and guide the contemporary generations in the modern society. In order to achieve this end, raising leisure awareness of primary school teachers plays a crucial role in that they serve as role models for their students.

KAYNAKÇA

- AJIBUA Michael Alayode-OLORUNSOLA H.K. vd. (2013). "Perceived Motivational Factors Influencing Leisure-Time Physical Activity Involvement of Teaching and Non-Teaching Staff Intertary Institutions in Ondo State, Nigeria". *International Journal of Asian Social Science* 3 (1): 10-19.
- ARAB-MOGHADDAM, Narges-HENDERSON, Karla A. vd. (2007). "Women's Leisure and Constraints to Participation: Iranian Perspectives". *Journal of Leisure Research* 39 (1): 109-126.
- ARSLAN CANSEVER, Belgin (2010). *Ergenlerin Toplumsallaşmasında İnternet Kullanımının Aile ve Okul Bağlamında Yarattığı Sorunlar*. Doktora tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- ASLAN, Neşe (2002). "The Impact of Leisure Constraints on Leisure Participation" *Ege Eğitim Dergisi* 1 (2): 11-24.
- ASLAN, Neşe (2004). "Gender, women and leisure-A study on Turkish women". *Greek-Turkish approaches: Re-defining the female identity*. ed. In M. Kaila vd. Keimena ΠΑΙΔΕΙΑΣ: ArpaΠÖs.
- ASLAN, Neşe (2005). *Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Değerlendirme Eğilimi: Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. İzmir: Ege Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları.
- ASLAN, Neşe (2009). "An Examination of Family Leisure and Family Satisfaction among Traditional Turkish Families". *Journal of Leisure Research* 41: 157-176.
- ASLAN, Neşe (2016). "Teacher Images in Spain and Turkey: A Cross-Cultural Study". *Asia Pacific Education Review* 17: 253- 266.
- ASLAN, Neşe-ARSLAN CANSEVER, Belgin (2007). "Okuldaki Sosyal Etkinliklere Katılımda Ebeveyn- Çocuk Etkileşimi (Kültürlerarası Bir Karşılaştırma)". *Ege Eğitim Dergisi* 8 (1): 113-131.
- ASLAN, Neşe-ARSLAN CANSEVER, Belgin (2009). "Eğitimde Yaratıcılığın Kullanımına İlişkin Öğretmen Tutumları". *TUBAV Bilim Dergisi* 2 (3): 333-340.
- ASLAN, Neşe-ARSLAN CANSEVER, Belgin (2009a). "Effects of Family Socio-Demographic Characteristics on Child Participation in Social Activities at School: A Comparative Study between Turkey and the Netherlands". *Eğitimde Kuram ve Uygulama* 5 (2): 210-226.
- ASLAN, Neşe-ARSLAN CANSEVER, Belgin (2012). "Ergenlerin Boş Zaman Değerlendirme Algısı". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 42: 23-35.
- ASLAN, Neşe-ARSLAN CANSEVER, Belgin (2016). "The Leisure Behavior of the Turkish Prospective Teachers". *Higher Education Studies* 6 (2): 84-98.
- ASLAN, Neşe-ASLAN, Kadir (2012). "What is Leisure for Turkish Parents?" *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 55: 390-398.
- AYDIN, Kemal (2009). "Social Stratification of Culture and Leisure in Turkey". *Cultural Trends* 18: 295-311.
- BAILEY, Kenneth D. (1987). *Methods of Social Research*. New York: MacMillan Pub.
- BAKİ, Adnan-GÖKÇEK, Tuba (2012). "Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (42): 1-21.
- BEGGS, Brent A.-ELKINS, Daniel J. vd. (2005). "Overcoming Barriers to Participation in Campus Recreational Sports". *Recreational Sports Journal* 29 (2): 143-155.

- BRANNEN, Julia (2005). "Mixing Methods: The Entry of Qualitative and Quantitative Approaches into the Research Process". *International Journal of Social Research Methodology* 8 (3): 173-184.
- BRYMAN, Alan (2006). "Integrating Quantitative and Qualitative Research: How Is It Done?". *Qualitative Research* 6 (1): 97-113.
- CHICK, Garry & DONG, Erwei (2005). "Cultural constraints on leisure". *Constraints to leisure* ed. E. L. Jackson State College, PA: Venture Publishing. 169-183
- CHICK, Garry (2009). "Culture as a Variable in The Study of Leisure". *Leisure Sciences* 31: 305-310. <http://dx.doi:10.1080/01490400902837902>.
- COLLINS, Kathleen M. T.-ONWUEGBUZIE, Anthony vd. (2007). "A Mixed Methods Investigation of Mixed Methods Sampling Designs in Social and Health Science Research". *Journal of Mixed Methods Research* 1 (3): 267-294.
- CRANDALL, Rick (1979). "Social Interaction, Affect and Leisure". *Journal of Leisure Research* 11 (3): 165-181.
- CRESWELL, John W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed approaches*, Thousand Oaks, CA: London Sage Publications, Inc.
- CURRIE, Janet (2004). "Motherhood, Stress and The Exercise Experience: Freedom or Constraint?". *Leisure Studies* 23 (3): 225-242.
- DUMAZEDIER, Joffre (1967). *Toward a Society of Leisure*. New York: The Free Press.
- DUMAZEDIER, Joffre (1974). *Sociology of Leisure*. New York: Elsevier.
- DURHAM, Deborah- ÖNDER EROL, Pelin (2009). "Aging, Work and Leisure, and Class in Western Turkey", *American Anthropological Association 108th Annual Meeting*, Philadelphia, Amerika Birleşik Devletleri.
- DÜNDAR, Hakan-KARACA, Elif Tuğçe (2011). "İlköğretim Okullarında Serbest Etkinlikler Dersinin Değerlendirilmesi". *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi* 13 (2): 417-437.
- GILLIUM, Richard (2006). "Frequency of Attendance at Religious Services and Leisure-Time Physical Activity in American Women and Men: The Third National Health and Nutrition Examination Survey". *Religiosity and Physical Activity* 31: 30-35.
- GÜRBÜZ, Bülent-HENDERSON, Karla A. (2014). "Leisure Activity Preferences and Constraints: Perspectives from Turkey". *World Leisure Journal* 56 (4): 300-316. <http://dx.doi.org/10.1080/16078055.2014.958195>.
- HENDERSON, Karla A.-HICKERSON, Benjamin (2007). "Women and Leisure: Premises and Performances Uncovered in an Integrative Review". *Journal of Leisure Research* 39 (4): 591-610.
- HOFF, Andrew E.-ELLIS, Gary D. (1992). "Influence of Agents of Leisure Socialization on Leisure Self-Efficacy of University Students". *Journal of Leisure Research* 24: 114-126.
- HOFSTEDE, Geert (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations across Nations* (2nd ed.). Thousand Oaks: Sage.
- HOFSTEDE, Geert (2011). "Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context". *Online Readings in Psychology and Culture* 2 (1): 1-26. doi:10. 9707/2307-0919.1014
- HOFSTEDE, Geert-McCRAE, Robert R. (2004). "Personality and Culture Revisited: Linking Traits and Dimensions of Culture". *Cross-Cultural Research* 38 (1): 52-88.
- HOLMAN, Thomas B.-EPPERSON, Arlin (1984). "Family and Leisure: A Review of the Literature with Research Recommendations". *Journal of Leisure Research* 16 (4): 277-294.

- HUTCHINSON, Susan L.-BALDWIN, Cheryl vd. (2003). "Differentiating Parent Practices Related to Adolescent Behavior in the Free Time Context". *Journal of Leisure Research* 35 (4) : 396-422.
- ISO-AHOLA, Seppo E. (1999). "Motivation foundation". *Leisure Studies: Prospects for Twenty-first Century*. ed. E. L. Jackson -T.L. Burton, State College, P.A: Venture Publishing.
- JACKSON, Edgar L. (1988). "Leisure Constraints: A Survey of Past Research". *Leisure Sciences* 10: 203-215. <http://dx.doi.org/10.1080/01490408809512190>.
- JACKSON, Edgar L. (ed.). (2005). *Constraints to Leisure*. State College, PA: Venture Publishing.
- JACKSON, Edgar L.-HENDERSON, Karla A. (1995). "Gender-Based Analysis of Leisure Constraints". *Leisure Sciences* 17: 31-51.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (2002). "A model of family change in cultural context". *Online Readings in Psychology and Culture*. ed. W.J. Lonner, D.L; Dinnel, S. A. Hayes, & D.N.Sattler. <http://www.edu/culture>. Center for Cross-Cultural Research, Western Washington Un., Bellingham, Washington, USA. [8 Mayıs 2005].
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi- Kültürel Psikoloji* İstanbul: Koç Üniversitesi Yayını.
- KELLY, John R. (1974). "Socialization Toward Leisure: A Developmental Approach". *Journal of Leisure Research* 6: 191-193.
- KLEIBER, Douglas A. (1980). "Free Time Activity and Psychosocial Adjustment in College Students: A Preliminary Analysis". *Journal of Leisure Research*, 12 (3): 205-212.
- KOCA, Canan-HENDERSON, Karla A. vd. (2009). "Constraints to Leisure-Time Physicalactivity and Negotiation Strategies in Turkish Women". *Journal of Leisure Research* 41: 225-251.
- LIM, Sungtaek-SMITH, Joshua (2008). "The Structural Relationships of Parenting Style, Creative Personality and Loneliness". *Creativity Research Journal* 20: 412-419.
- LIU, Huimei-YEH, Chih-Kuei vd. (2008). "An Explanation of Meanings of Leisure: A Chinese Perspective". *Leisure Sciences* 30: 482-488. <http://dx.doi.org/10.1080/01490400802353257>.
- LIVENGOOD, Jennifer S.-STODOLSKA, Monika (2004). "The Effects of Discrimination and Constraints Negotiation on Leisure Behavior of American Muslims in the post-September 11 America". *Journal of Leisure Research* 36: 183-208.
- LU, Luo-HU, Chia-Hsin (2005). "Personality, Leisure Experiences and Happiness". *Journal of Happiness Studies* 6(3): 325-342. <http://dx.doi.org/10.1007/s10902-005-8628-3>.
- MARKUS, Hazel R.-KITAYAMA, Shinobu (1991). "Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion and Motivation". *Psychological Review* 98: 224-253.
- MEB (2010). MEB Talim ve Terbiye Kurulu 75 sayılı Kararı. 20.07.2010.
- ONWUEGBUZİE, Anthony J.-LEECH, Nancy L. (2005). "Taking the 'Q' out of Research: Teaching Research Methodology Courses without the Divide Between Quantitative and Qualitative Paradigms". *Quality & Quantity* 39: 267-296.
- ÖNDER EROL, Pelin (2011). *Sosyolojik Perspektiften Demografik Yaşlanma: Toplumsal, Ekonomik ve Politik Alanlarda Yaşlı Failliği*. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- PASSMORE, Anne-FRENCH Davina, (2001). "Development and Administration of a Measure to Assess Adolescents' Participation in Leisure Activities". *Adolescence* 36 (141): 67-75.

- PAYNE, Laura-ZABRISKIE, Ramon (2014). "Understanding the Role of Leisure in Life Transitions". *Journal of Park and Recreation Administration* 32 (1): 1-6.
- POFF, Raymond A.-ZABRISKIE, Ramon vd. (2010). "Modeling Family Leisure and Family Related Constructs: A National Study of U.S. Parent and Youth Perspectives". *Journal of Leisure Research* 42 (3): 365-391.
- PUNCH, Keith F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- RAYMORE, Leslie A. (2002). "Facilitators to Leisure". *Journal of Leisure Research* 34: 37-51.
- ROBERTS, Ken. (2011). "Is Leisure Studies "Ethnocentric"? If So, Does This Matter?". *World Leisure Journal* 52: 164-176. <http://dx.doi.org/10.1080/04419057.2010.9728277>.
- ROJEK, Chris (2000). *Leisure and culture*. Basingstoke, Hants.: Macmillan.
- SCHMIDT, Christopher-LITTLE, Donna E. (2007). "Qualitative Insights in Leisure as a Spiritual Experience". *Journal of Leisure Research* 39: 222-247.
- SHAW, Susan M.- HENDERSON, Karla A. (2005). "Gender Analysis and Leisure Constraints: An Uneasy Alliance". *Constraints to Leisure*. ed. E. L. Jackson. State College, PA: Venture Publishing, 23-34.
- TEDDLIE, Charles-YU, Fen (2007). "Mixed Method Sampling: A Typology With Examples". *Journal of Mixed Methods Research* 1: 77-100.
- TSAI, Eva Hiu-Lun-COLEMAN, Denis J. (2009). "The Influence of Constraints and Self-Efficacies on Participation in Regular Active Recreation". *Leisure Sciences* 31: 364-383. <http://dx.doi.org/10.1080/01490400902988309> [07.02.2017].
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2014). *Seçilmiş Göstergelerle İzmir 2013*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- UN ENABLE (2006). Article 30 of the Draft Convention of Rights of Persons with Disability. United Nations Organization.
- ÜSKÜL, Ayşe K.-HYNIE, Michaela vd. (2004). "Interdependence as a Mediator between Culture and Interpersonal Closeness for Euro-Canadians and Turks". *Journal of Cross-Cultural Psychology* 35: 174-194.
- VEAL, Anthony J. (2001). "Leisure, Culture and Lifestyle". *Loisir et Société /Society and Leisure* 24 (2): 359-376. <http://dx.doi.org/10.7202/000187ar>.
- WALKER, Gordon J.-JACKSON, Edgar L. vd. (2007). "Culture and Leisure Constraints: A Comparison of Canadian and Mainland Chinese University Students". *Journal of Leisure Research* 39: 567-590.
- YETİM, Ünsal (2003). "The Impact of Individualism/Collectivism, Self Esteem, and Feeling of Mastery on Life-Satisfaction among Turkish University Students and Academicians". *Social Indicators Research* 61: 297-317.
- YILDIRIM, Ali-ŞİMŞEK, Hasan (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yay.
- YILMAZ, Leyla Sevim (2015). *İlkokulda uygulanan serbest etkinlik dersinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- ZABRISKIE, Ramon B.-MCCORMICK, Bryan P. (2001). "The Influences of Family Leisure Patterns on Perceptions of Family Functioning". *Family Relations* 50: 281-289. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3729.2001.00281.x> [02.05.2017].
- ZABRISKIE, Ramon B.-MCCORMICK, Bryan P. (2003). "Parent and Child Perspectives of Family Leisure Involvement and Satisfaction with Family Life". *Journal of Leisure Research* 35: 163-189.